

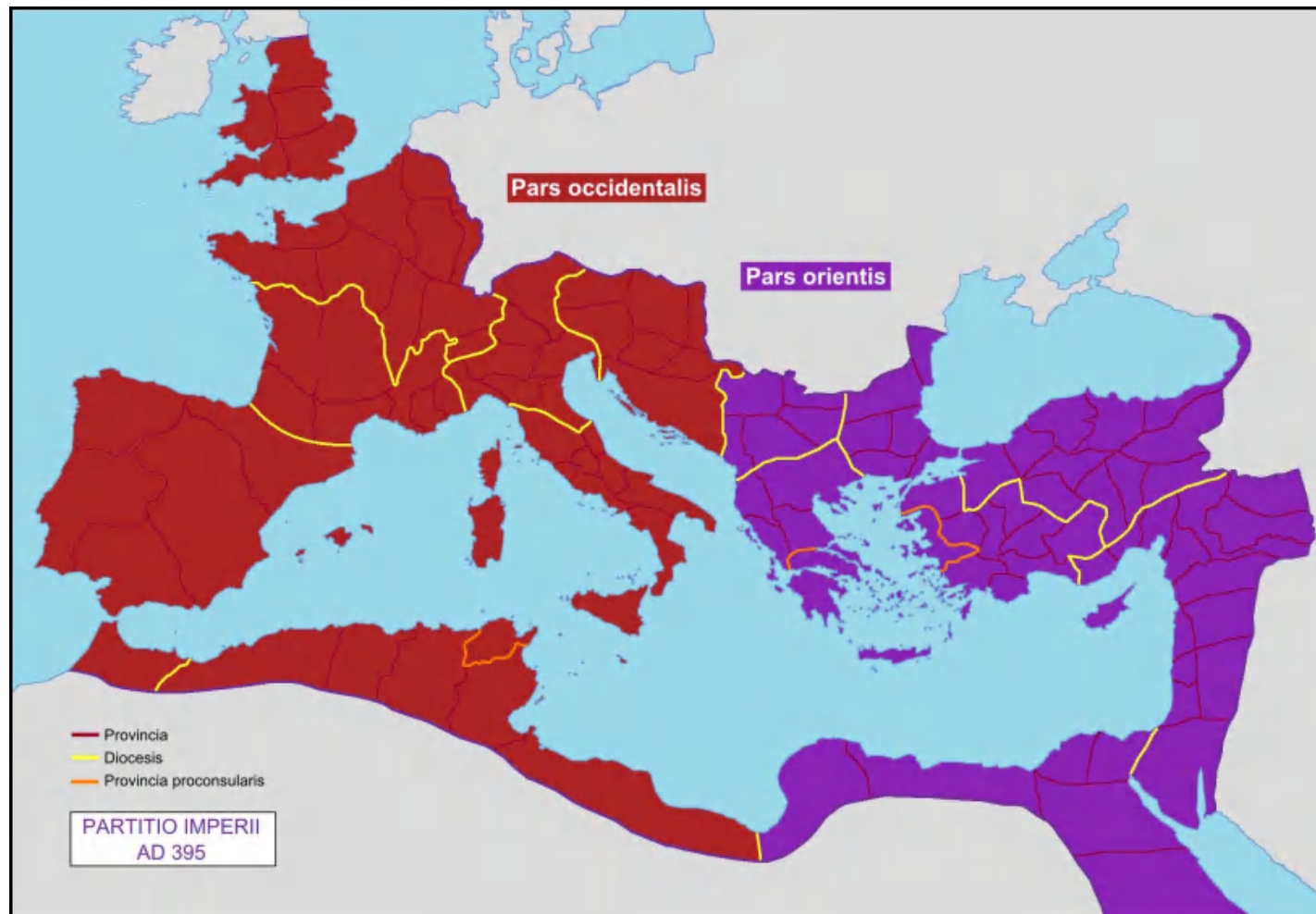
Istorija i razvoj grada

Srednji vek

ISTORIJSKI OKVIR

Nakon pada Zapadnog Rimskog carstva 476. godine, antičko nasleđe u izgranji gradova je zapostavljeno i ruinirano. Dolazi do raslojavanja stanovništva na samo tri klase: vladari, ratnici i kmetovi. Grad gubi svoju funkciju, a centri društvenog života se koncentrišu oko zamkova feudalnih gospodara i manastira.

Uspon gradova u kasnom srednjem veku izazivaju promene u srednjevekovnom društvu. Privredni i kulturni život tada se koncentriše u gradovima, građanstvo postaje nosilac nove urbane kulture.

ISTORIJSKI OKVIR

Arhitektura prati razvojne faze društva promenama građevinskih tipova i stilova. Na tlu zapadne Evrope razlikujemo dva stilska razdoblja - **romaniku i gotiku**.

Romanika obuhvata period od XI do sredine 13. veka (negde do 14.), dok je gotika od XI-XIV veka.

U istočnom delu Evrope (Istočno rimsko carstvo) razvija se **vizantijski stil** (do 1453. i pada Konstantinopolja), a na Iberijskom poluostrvu **mavarski stil**, kao uticaj arapske kulture.

Romanika - Katedrala Notre Dame la Grande, 1150, Poatje
Gotika- Katedrala, Rems, Pariz

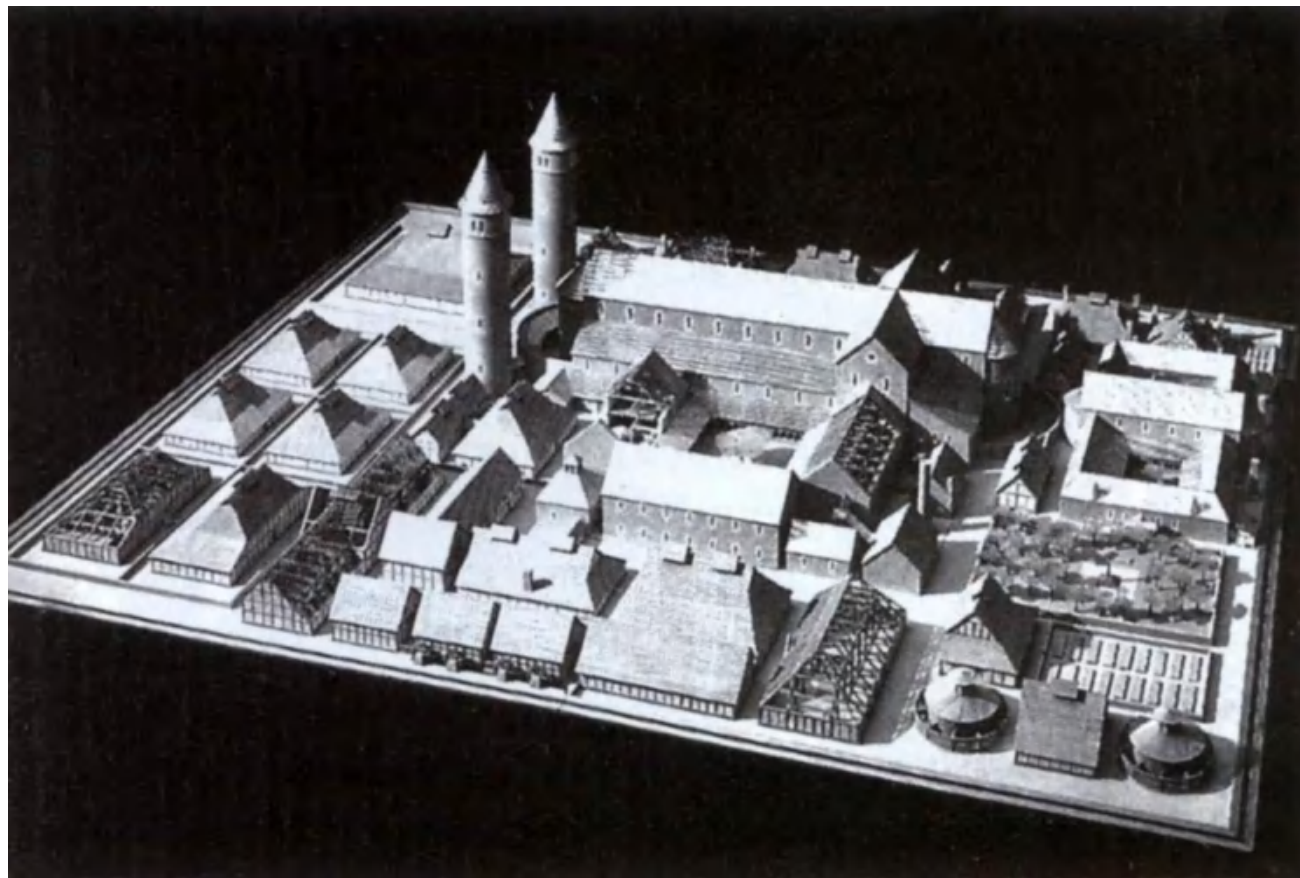
Manastiri

St. Galen, Švajcarska (8.vek)

Manastiri su u doba ranog srednjeg veka bili centri religioznosti, duhovnog života, kulture i umetnosti.

Opatija je osnovan 719. godine. Škola St. Gallena je postala središte umetnosti, humanizma i nauke, a prepisivanjem iluminiranih rukopisa zasnovana je slavna biblioteka.

Biblioteka manastira je i danas jedna od najbogatijih biblioteka na svetu. Ona poseduje najkompletniju kolekciju ranih srednjovekovnih rukopisa na nemačkom govornom području.

Proces urbanizacije

Proces urbanizacije teče od zapada prema istoku i od juga prema severu različitim intenzitetom koji odgovara sve većoj konsolidaciji ranosrednjevekovnih država i dostiže svoj vrhunac u XIII i XIV. veku.

Jezgra oko kojih se razvijaju gradovi jesu:

- rimski gradovi
- kraljevski dvorci, zamkovi (burgovi), crkvena sedišta
- saobraćajna čvorišta, mesta trgovačke razmene

Lorsch je jedan od najpoznatijih i najcenjenijih samostana Karolinškog carstva.

Karakteristike gradova

U srednjevekovnim gradovima ulična mreža je nestandardna, nema kanalizacije i vodovoda, vodotokovi se često koriste kao smetlišta, ulice su nepopločane, nema sanitarnih uređaja - sve to je prouzrokovalo razvoj bolesti i epidemija velikih razmera. Tek od 14. veka grade se prve bolnice.

Zbog upotrebe drveta u gradnji česti su bili i požari koji su uništavali čitave četvrti. Sve to uticalo je da rast gradskog stanovništva bude spor.

Karakteristike gradova

Srednjevekovno urbanističko zakonodavstvo se javlja u razvijenom srednjem veku kao reakcija na uslove života u gradu, a njime se želi osigurati:

- sigurnost života u gradu, podizanje gradskih zidina, zaštita od požara;
- pravila izgradnje duž ulica i održavanje ulica

Karakteristike gradova

Cilj je bio status slobodnog grada, koji znači jednakost sa ostalim staležima, plemstvom i klerom.

Najveći trgovački i saobraćajni centri u 14.veku:

- London - 40.000 st.
- Đenova - 60.000 st.
- Firenca - 90.000 st.
- Venecija - 190.000st.

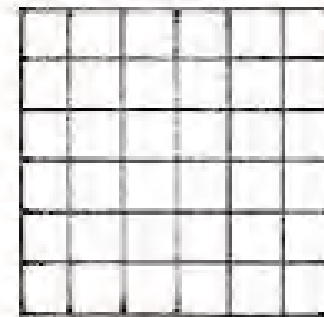
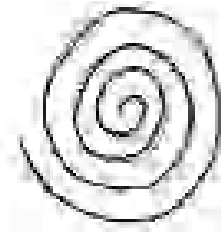
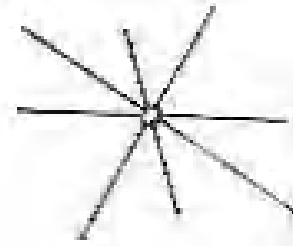
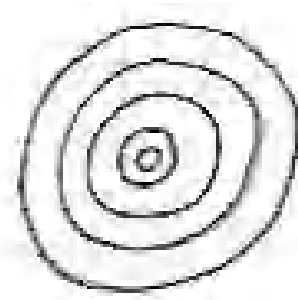
Analiza gradskih planova različitih tipova gradova

Po formi:

koncentrični gradovi, ortogonalni, linearni,
zvezdasti, spiralni

Po načinu nastanka:

1. nepravilni i spontano nastali gradovi
2. novoplanirani gradove u vojne ili
trgovačke svrhe

Analiza gradskih planova različitih tipova gradova

Obeležja srednjevekovnog grada
određuju:

- fortifikacijske građevine - zidine, kule i gradske kapije
- planimetrija grada - blokovi i ulice
- gradska središta – trgovi
- nepravilne ulice

Milano i Avinjon

Javni gradski prostori

Javni gradski prostori (trgovi i ulice) koriste se za:

- **religijske svečanosti:** velike crkvene zabave, procesije, scenske predstave, crkvena prikazanja
- **građanske svečanosti:** javni izbor sudija, rektora, profesora; sajmovi; predstave putujutih pevača, svirača, glumaca, žonglera i mađioničara...
- **javna kažnjavanja:** stubovi srama, vešala, lomače

Pored svog privrednog i političkog značaja, u 11. i 12. veku gradovi počinju da dobijaju i značaj kulturnih centara:

U Bolonji se otvara prvi evropski univerzitet 1119; zatim Pariz 1150; Oksford 1214; Padova 1222; Kembridž, 1229; Prag 1348; Krakov 1364; Beč 1365.

Venecija i Pariz

Prostorna kompozicija

Sred njevjekovni urbanizam tokom svog razvitka pronalazi i tipična i individualna rešenja u grupisanju i isticanju građevinskih masa i u oblikovanju dominantni.

Zahvaljujući kako nadmetanju gradova, tako i iracionalnom preterivanju, u vertikalama crkvenih i gradskih tornjeva, nastaju dinamične i slikovite **gradske** vizure.

Bolonja

Romanika

Romanički stil je nastupio u graditeljstvo i likovnoj umetnosti u zapadnim zemljama južne i srednje Evrope od 11-13. veka.

Termin romanički objašnjava odnos ovog graditeljstva sa antičkom rimskom umetnošću, koja joj je bila uzor.

Romanika - Karakteristike stila

Masivni sistem gradnje, sa punim, debelim zidovima i malim prozorskim otvorima - biforama i triforama.

Luk i svod su osnovni konstruktivni elementi nadsvođavanja prostora.

Formiranje traveja kao osnovnog modula pri izgradnji crkava.

Dekoracija fasade - Lukovi, slepe arkade, pilastri.

Naglašeni ulazni portali.

Ostale umetnosti, slikarstvo i vajarstvo su podređene arhitektonskom okviru.

Katedrala u Špejeru - trobrodna bazilika sa transeptom i vestverkom

Romanika

Romanika kao internacionalni stil

Rasprostranjenost stila je bila omogućena relativnom pokretljivošću stanovništva u srednjevekovnom društvu gde se prenosio sistem gradnje i konstrukcije objekata iz jednog dela u drugi.

U romanici javljaju se škole koje su imale svoje osobenosti i svoje karakteristike i razvijale su se u okviru sveštaničkih redova po manastirima

Opatija Marija Lah, 1093. Nemačka

Romanika

Romanika kao internacionalni stil

Italija

San Ambrođo, Milano

Jedna od najstarijih crkava u Milanu, koju je podigao sveti Ambrosije, 379-386. Rekonstrukcija je izvedena u romaničkom stilu 1099.

Romanika

Romanika kao internacionalni stil

Italija, Piza

Piazza del Duomo

Katedrala 1064

Krstionica 1152-1363

Toranj 1173 -1377

Primer dekorativnosti italijanske romanike.
Polukružni luk sa nosačima se multiplikuje
i koristi kao dekorativni element da bi se
dobila trodimenzionalnost fasade.
Katedrala je bazilikalnog tipa.

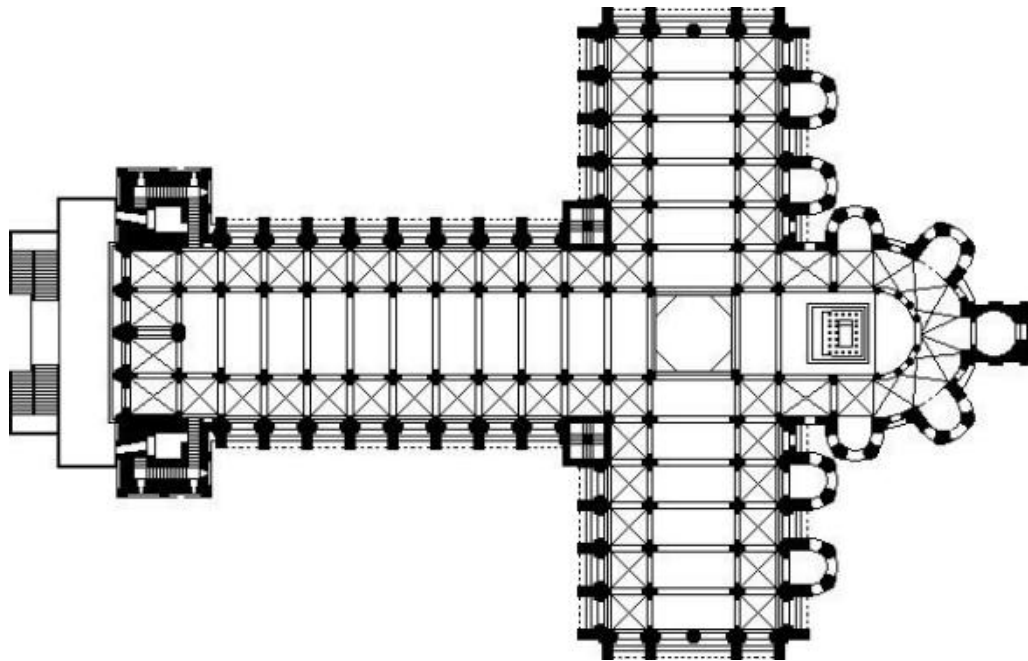

Romanika

Romanika kao internacionalni stil

Santjago de Kompostela, Španija

Hodočasnička crkva

Romanika

Romanika kao internacionalni stil

Daram, Engleska

1093–1133

Gotika

Kao gotsku arhitekturu označavamo evropsku arhitekturu vrhunca i poznog doba umetnosti srednjeg veka. Kao arhitektonski stil nastaje u 12. veku u srednjoj Francuskoj, tačnije u oblasti Il-de-Frans u koju spada i grad Pariz i odatle se raširila u većinu zemalja zapadne i srednje Evrope i vrlo brzo se proširila u Englesku, kasnije na Iberijsko poluostrvo, u Nemačku i druge zemlje zapadne Evrope.

Naziv "gotika" zaveli su italijanski humanisti koji su je pogrešno spajali sa "Gotima" čije se umetnost smatrala varvarskom i ovo doba su označavali kao "mračno doba" srednjeg veka a samu gotiku su smatrali umetnošću "bez svakog dobrog ukusa"..

Gotika

Karakteristike

Prelomljeni luk

Rebro kao nosač svoda

Kontrafori

Zid ispune

Vitraži

Visina

Gotika

Gotika kao internacionalni stil
Notr Dam, Pariz, 1163. - 1245.

Petobrodna katedrala Notr- Dam (1163. - 1245.) u Parizu je izvanredna građevina već svojom veličinom, jer je 130 metara duga a visina svoda doseže 35 metara. Zapažanja vredna je, jedinstvena svodna krstata rebrasta konstrukcija sastavljena od 6 elemenata kojom je pokriven glavni brod i transept (poprečni brod), - kao i zapadno pročelje sa skulpturama francuskih kraljeva.

Gotika

Gotika kao internacionalni stil

Keln 1248-1473; 1840s-1880

U nemačkom govornom području koje uključuje i Češku gotika je bila preuzeta najkompletnije i bila je široko rasprostranjena. U početku u arhitekturi se susrećemo sa mnoštvom romanskih elemenata i gotskih elemenata s tim da se romanski elementi postepeno gube. Javlja se prosvetljen hor i vidljiv potporni sistem koji se nadovezuje na francuske uzore.

Gotika

Gotika kao internacionalni stil

Engleska, Katedrala u Solsberiju

1220–1320.

Gotika je u engleskom podneblju poprimila interesantne osobine sa sasvim nsvakidašnjim izgledom, delom zbog toga što se postavljala kao rival Francuskoj u političkom smislu i nije nikada došlo do preuzimanja francuske gotike. Englezi su primali oprezno elemente gotske arhitekture i spojili su ih sa ličnom arhitektonskom tradicijom. Ipak je u Engleskoj delovao red francuskih graditelja.

Gotika

Gotika kao internacionalni stil

Orvieto, Italija

1290-1591.

Vizantija

Vizantijsko carstvo ili Istočno rimsko carstvo je istorijski termin koji se koristi kako bi se opisalo helenizovano Rimsko carstvo iz doba Pozne antike i srednjeg veka.

Prestonica Vizantije bila je u Konstantinopolju i vizantijski carevi su vladali carstvom kao direktni naslednici rimskih careva antike.

Vizantija

Padom Rima (476) prestalo je da postoji zapadno Rimsko carstvo, dok je istočno nastavilo da traje kao Vizantijsko carstvo, s Konstantinopoljem kao glavnim gradom.

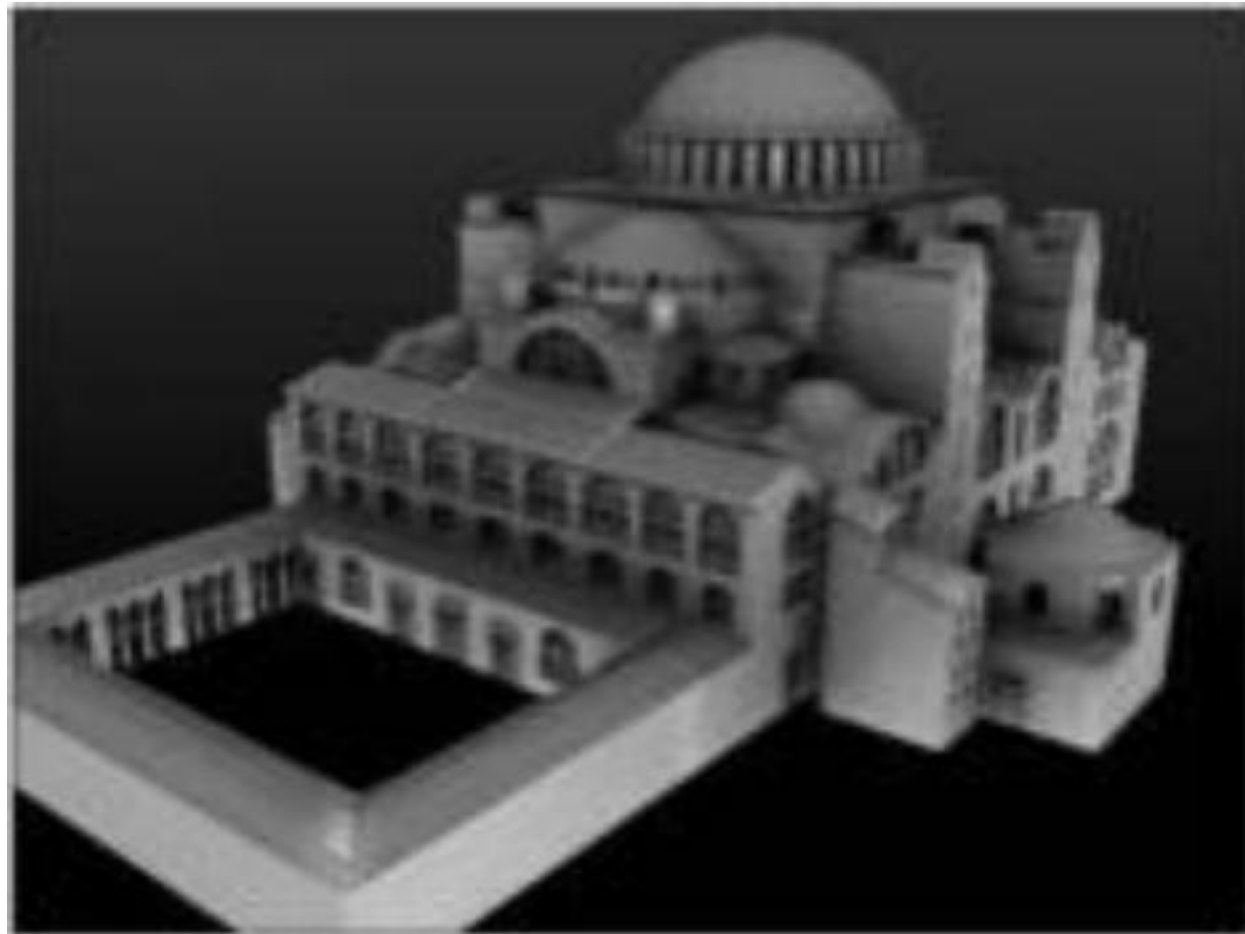
Car Konstantin Veliki (276—337) preneo je svoje sedište iz Rima na obale Bosfora u Vizantiju, gde se ubrzo razvila nova prestonica Konstantinopolj (Carigrad). Istočno carstvo se od zapadnog razlikovalo po mnogim svojstvima: kao naslednik civilizacije helenističke ere, bilo je razvijenije i urbanizovanije.

Vizantija

Njegov najveći car, Justinijan, ponovo je osvojio neke delove zapadne Evrope, sagradio Svetu Sofiju, i dao osnovnu kodifikaciju rimskog prava. Posle njegove smrti carstvo je oslabilo. Izgradnja bila je tokom IV, V i VI veka.

Grad je tada već imao akropolj i podgrađe, a sada su bili podignuti carska palata, forum Augusteon, senat i drugi objekti. Na sve strane su podizane terme, spomenici, fontane i crkve. Zidine grada su pomerane nekoliko puta, jer se teritorija Carigrada uvećala nekoliko puta. Postojao je visok nivo tehnike za gradnju utvrđenja, tako da je grad bio gotovo neosvojiva tvrđava sa dvostrukom linijom masivnih bedema, koji su imali 100 kula, uz duboke i široke rovove.

Vizantijska arhitektura

Aja Sofija, Konstantinopolj, 532-537.

Antemije iz Trala, Isidor iz Mileta.

Najpoznatija građevina Vizantijske umetnosti. Na mestu crkve koju je izgradio Teodosije II a koja je izgorela u vreme vladavine cara Justinijana 532. godine sagrađena je i otvorena samo pet godina kasnije Sveta Sofija. Ona je postala crkva u kojoj se odvijalo krunisanje vizantijskih careva. Nakon pada Carigrada 1453. godine sultan Mehmed Osvajač naredio je da se crkva pretvori u džamiju.

Srednjevekovni srpski grad

Postojalo je više vrste gradova:

Župski gradovi. Plodne kotline između nenastanjenih brda zvale su se „župe“, a svaka je župa imala obično i svoj grad. Tu je bilo pravno i privredno sedište župe.

Rusarski gradovi. Kad se razvilo rudarstvo u zemlji (a to je bilo u XIII veku), sagrađeni su uz rudnike zidovi i kule da ih brane. (Nov brdo)

Treća vrsta gradova sagrađena je na strateški važnim komunikacijama kroz zemlju, obično više puteva po klisurama.

Četvrta je bila sagrađena po periferiji države, tzv. „krajštima“, da bi sprečavala upad neprijatelja u zemlju.

Najzad, građeni su i gradovi koji će braniti bogate manastire (Maglič)

Srednjevekovni srpski grad

Pod gradom se obično razvijalo podgrađe često i trg stalan ili sa povremenim panađurima. Docije, kada su se društveni odnosi izmenili, u ta su se podgrađa koncentrisali zanati i trgovina, i ona su se razvila u prave varoši (kod nas naziv „varoš“ pojavljuje se tek u XV veku). A sam grad koji ih je štitio napušta se postepeno, jer od vlastelina koji ga je gradio i držao varoš preuzima vodeću ulogu u svoje ruke. To je glavni razlog njihovom nestajanju. Drugi razlog je tehničke prirode: početkom XV veka uvodi se vatreno oružje i protivu topova nisu više bile pogodne kule koje su bile laka meta za snažnu gvozdenu đulad. Ovo takođe čini da starih oblika gradova nestaje već oko XVI veka.

Srednjovekovni srpski grad Maglič

Maglič (Jerinin Grad) je srednjovekovna utvrda u ibarskoj klisuri, 20 km južno od Kraljeva. Smešten je na vrhu brda, oko koga Ibar pravi oštru okuku čime podnožije brda okružuje sa tri strane. Zaravnjeni plato na kom je utvrda podignuta uzdiže se nekih stotinak metara od dna klisure i jedinog karavanskog puta koji je povezivao Moravsku dolinu i Kosovo polje.

Ne zna se kada je Maglič podignut, ali se smatra da ga je najverovatnije podigao Uroš I posle mongolskih prodora, da bi sprečio prodor novih najezdi kroz Ibarsku klisuru, odnosno da bi zaštitio prilaz Sopoćanima i Studenici

Druga pretpostavka je da ga je početkom XIII veka podigao Urošev otac Stefan Prvovenčani da bi zaštitio svoju zadužbinu Žiču i Studenicu.

Srednjevekovni srpski grad Golubac

U Nacionalnom parku Đerdap, na mestu gde se Dunav sužava na ulazu u Đerdapsku klisuru nalazi se Golubački grad ili Golubac. Podignut na visokoj steni, na strmim liticama deluje kao kapija. Ova tvrđava gospodare je menjala više puta.

Utvrđenje je imalo devet visokih četvorougona kula raspoređenih na strateški isturenim lokacijama, koje povezuju bedemi sa ozupčenim, šetnim stazama. Ispred tvrđave bilo je civilno naselje, o čemu sada svedoče samo neki delimično istraženi objekti.

Golubac je imao burnu istoriju. Tokom srednjeg veka oko njega su se vodile mnoge bitke, naročito između Turaka i Mađara, 1867. predat je srpskom knezu Mihailu Obrenoviću.

Srednjevekovni srpski grad Smederevo

Smederevska tvrđava je u 15. veku podigao despot Đurađ Branković radi odbrane od Turaka. Ona je imala ključnu ulogu u političkom, kulturnom i ekonomskom životu Srbije sve do 1459, kada konačno pada u turske ruke. Po ugledu na carigradske bedeme, ova je tvrđava je u arhitektonskom smislu klasično vodeno ravničarsko utvrđenje. Turci su 1480. dogradili četiri kule, a potom na tvrđavi nisu rađene nikakve prepravke. Smederevska tvrđava svedoči o savršenoj vojnoj arhitekturi, a u vojne svrhe koristila se sve do druge polovine 19. veka. Čine je Veliki grad, danas uglavnom u ruševinama, i Mali grad koji je restauriran.

Srednjevekovni srpski grad Beograd

Beogradska tvrđava predstavlja gradsko utvrđenje oko koje se razvio današnji Beograd. Podignuta je početkom 1. veka kao palisada sa zemljanim bedemima, da bi se tokom vekova razvijala u rimski kastrum (II vek), vizantijski kastel (VI i XII vek), srednjovekovnu utvrđenu prestonicu Srpske despotovine (XIII i XV vek) i na kraju austrijsko/osmanlijsko artiljerijsko utvrđenje (XVII i XVIII vek).

Osnovu tvrđave čine dva dela:

Gornji grad — obuhvata plato nekadašnjeg rimskog kastruma, vizantijskog kastela odnosno Despotovog grada i artiljerijska proširenja prema kopnu odnosno ka jugu i istoku.[11]

Donji grad — obuhvata Milutinovo Zapadno podgrađe i Despotovo podgrađe na obali, artiljerijsko proširenje ka istoku.

Srednjevekovni srpski grad Beograd

Vazalnim ugovor koji je sa mađarskim kraljem Žigmundom (1387—1437) zaključio 1403. godine srpski despot Stefan Lazarević (1377—1427) srpska despotovina je dobila Beograd i još neke oblasti. Tokom njegove uprave gradom, tvrđava koju su Osmanlije 1397. godine razrušile je obnovljena i značajno proširena u periodu od 1403. do 1407. godine kada je obnovljen kastel koji je pretvoren u despotov utvrđeni dvorac (1405), posle čega je obnovljeno Zapadno Podgrađe u kome je podignuto Ratno pristanište. Radovi na proširenju utvrđenja su trajali sve do smrti despota Stefana 1427. godine, a u samom gradu se od 1405. godine nalazi prestonica Srbije koja je do tada bila u Kruševcu (vidi Grad cara Lazara).

Srednjevekovna srpska arhitektura - Raški stil

Period od sedme decenije XII do kraja XIII veka. Granični primeri su Nemanjini Đurđevi Stupovi (oko 1170) za početak epohe, odnosno Dragutinova crkva svetog Ahilija u Arilju (oko 1296) za kraj.

Raška škola, odnosno stil, originalni je domet domaćih - srpskih graditelja koji su stvorili promenu u arhitekturi crkvenih objekata, što je rezultiralo uspostavljanjem posebnog originalnog stila u sakralnoj arhitekturi po kome su postali poznati u svetu.

Spoljašnja obrada crkvenih građevina je izvršena u romanskom stilu, što ukazuje na direktne veze sa Primorjem odnosno majstorima iz gradova sa istočne obale Jadrana (Kotor, Dubrovnik i drugi).

Raški stil

Manastir Studenica, 1190.

Bogorodičina crkva je jednobrodna crkva sa kulom. Na njenom istočnom kraju je trostrani svod, dok se produžena priprata gleda prema zapadu. Na severnoj i južnoj strani su predvorja. Tokom 1230ih je dograđena spoljašnja priprata. Fasade su izgrađene od blokova belog mermera. Iznutra je crkva obložena tufom. Spolja gledano, u crkvi se skladno mešaju romanski i vizantijski stil.

Srpsko vizantijski stil

Srpsko-vizantijski stil ili Vardarski stil obuhvata vremenski period od kraja XIII veka do kraja XIV veka i geografski prostor Metohije, Kosova i severne Makedonije

Sam stil se naziva Vizantijski zbog činjenice da su za uzor uzimane vizantijske građevine.

Osnovnu osobenost ovog stila predstavlja osnova u obliku upisanoga krsta sa jednim ili pet kubeta, dok se sa zapadne strane obično nalazi priprata. Spoljašnja obrada crkvenih građevina je izvršena u vizantijskom stilu, upotrebom sivog ili žućkastog kamenja i crvene opeke koji su obično tako poređani, da stvaraju ukrasne šare na fasadi.

Srpsko vizantijski stil

Manastir Gračanica, 1310.

Manastir Gračanicu je sagradio Sv. Kralj Milutin 1310. godine i posvetio je Uspenju Presvete Bogorodice. Mihajlo i Evtihije, poznati slikari iz Soluna završili su freske u glavnoj crkvi do 1321.

Crkva manastira Gračanica je građevina sa pet kubeta sa osnovom upisanog krsta. Spoljna priprata je sagrađena u krajem 14. veka u vreme Sv. Kneza Lazara. U 16. veku priprata je oslikana freskama.

Moravski stil

Moravski stil u srpskoj arhitekturi tokom srednjeg veka, obuhvata vremenski period od sedme decenije XIV do 1459.godine, odnosno do pada Srbije pod osmanlijsku vlast, dok simbolički početak epohe označava Lazarevo podizanje Ravanice (1375-1377) i Lazarice (1377-1388).

Sam stil je svoj naziv dobio po reci Moravi u čijem slivu su podizani sakralni objekti.

Osnovnu karakteristiku ovog stila predstavlja osnova crkve u obliku trolista odnosno trikonhosa koja je zapravo crkva sa osnovom upisanog krsta (normalnog i sažetog).

Manastir Kalenić

Moravski stil

Manastir Ravanica,
1375-77.

Manastir Ravanica je zadužbina kneza Lazara.

Crkva je posvećena Vaznesenju Gospodnjem i ograđena je čvrstim odbrambenim zidom sa sedam kula. Ravanica je sagrađena između 1375. i 1377. godine, a freske su oslikane nekoliko godina pred Kosovsku bitku..

Po svojim arhitektonskim i likovnim obeležjima ravanička crkva predstavlja početak moravske škole.

